

УДК 338.43

І. О. Сєвідова,

к. е. н., доцент кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, Харків, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

I. Sievidova,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of applied Economics and international economic relations,
Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchajev Kharkiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE STATE OF THE VEGETABLE MARKET IN UKRAINE AND IN THE WORLD

У статті обґрунтовано особливості ринку овочевої продукції в Україні та світі. З'ясовано, що процес економічної діяльності аграрних підприємств до оптового ринку овочевої продукції є складним процесом і об'єктивно вимагає більш активної участі держави. Встановлені факти, що для забезпечення паритету цін та надання можливості аграрним підприємствам вирішувати проблему вибору стратегії дій потрібна організація інтеграційних структур не тільки на рівні району, області та регіону, а й на загальнодержавному рівні. Визначено напрям підтримки аграрних підприємств державою.

In the article the features of the market of vegetable production in Ukraine and the world are proved. It is established that the process of economic activity of agrarian enterprises in the wholesale market of vegetable products is a complex process and objectively requires more active participation of the state. Facts have been established that, in order to ensure parity of prices and provide opportunities for agrarian enterprises to solve the problem of choosing an action strategy, it is necessary to organize integration structures not only at the level of the district, region and region, but also at the national level. The directions of support for agrarian enterprises by the state have been determined.

Ключові слова: аграрні підприємства, стратегія, інтеграція, оптовий ринок, овочева продукція.
Key words: agrarian enterprises, strategy, integration, wholesale market, vegetable products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Об'єктивні передумови міжнародного співробітництва в аграрній сфері знайшли реальне втілення в Західній Європі завдяки історичним особливостям регіону. З найбільшою силою проявилася невідповідність між високим рівнем економічного розвитку основних країн і вузькими рамками їх внутрішніх ринків. Сформовані національні митні бар'єри все більше перешкоджали міжнародному поділу праці, транснаціоналізації виробництва і капіталу. Держави Західної Європи шукали вихід з цих суперечностей на шляху об'єднання своїх внутрішніх ринків, проведення спільної економічної політики. Разом з тим в Європі були деякі моменти, які дозволяли розв'язати цю суперечність: високий рівень міжрегіональної торгівлі, схожість у рівнях доходів і високий ступінь індустріалізації, сприятливі для внутрішньогалузевої спеціалізації і кооперування.

Але за визначенням О. Шубавської інтеграція України в ЄС приховує загрози для розвитку вітчизняних виробників товарів зазначеного розділу. Це, насамперед, збільшення на внут-

рішньому продовольчому ринку України конкуруючого імпорту за ймовірного продовження обмеження вітчизняного експорту до країн ЄС унаслідок його невідповідності європейським стандартам [1].

Беручи до уваги, що ринок сільськогосподарської продукції є складовою частиною світового аграрного ринку, то регламентація умов, правил ведення операцій суб'єктами ринкової діяльності належить до найважливіших вимог. Таким чином, аналіз стану ринку овочевої продукції має і соціально-економічне і політичне значення, і покликане гарантувати продовольчу безпеку України та створити можливості залучення інвестицій і інноваційного розвитку аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

Значний внесок у вивчення методології і вирішення практичних завдань державного регулювання агропродовольчих ринків внесли вітчизняні вчені, як-от: В. Амбросов, П. Борщевський, О. Амосов, М. Бєсєдін, В. Геєць, С. Гудзинський, Б. Данилишин, О. Дацій, Л. Дейнеко, Т. Заєць, О. Іваницька, М. Корецький,

В. Куценко, М. Лобас, О. Лебединська, А. Лисецький, Г. Мостовий, П. Макаренко, М. Малік, О. Могильний, М. Орлатий, Б. Пасхавер, Т. Пепа, П. Саблук, М. Хвесик, Л. Чернюк, О. Шпичак, В. Юрчишин та закордонні — Дж. Болт, М. Бункіна, Дж. Готін, Д. Речмен, М. Трейсі та інші.

За визначенням Н. Масленнікової, в Україні кожне підприємство, як соціально-економічна система має дві рушійні сили: бажання вижити (зберегти себе, мати визначену стабільність) і прагнення розвиватися (самоудосконалюватися) [2]. Але, на думку науковців М. Маліка і О. Шпикуляка, при створенні в Україні інфраструктури аграрного ринку формування ефективного економічного механізму залишилося незавершеним. Побудова ринкового економічного механізму передбачала формування цінового механізму, створення сприятливої кредитно-податкової системи та адекватної ринковим умовам системи управління [3].

Велика кількість досліджень показує, що зростання рівня експорту прямо пропорційно збільшує сукупні витрати національної економіки, але водночас є стимулом для економічного зростання в державі [4—6].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування організаційно-економічних засад діяльності аграрних

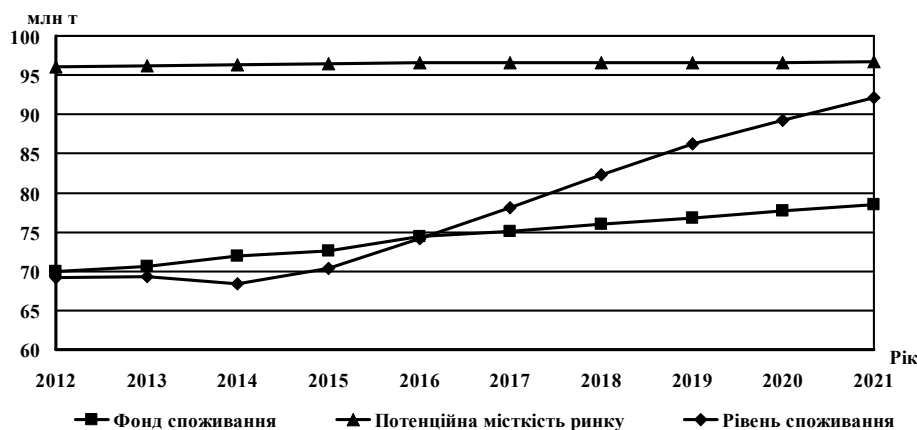

Рис. 2. Динаміка та прогноз ринку основних овочевих культур в ЄС

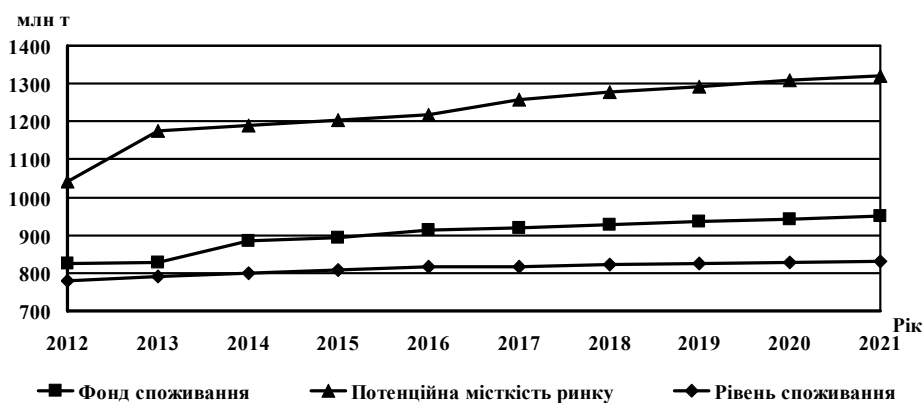

Рис. 1. Динаміка та прогноз ринку основних овочевих культур в світі

підприємств на оптовому ринку та факторів, що її обумовлюють в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Ринковий механізм, будучи, з одного боку, внутрішнім елементом системи ринку сільськогосподарської продукції, а з іншого боку, частиною загального ринкового механізму всієї економічної системи, забезпечує просування товарів, грошей і задає темп сільськогосподарському виробництву, впливаючи на фактори сільськогосподарського відтворення.

Дослідження ємності світового оптового ринку, попиту на внутрішньому ринку овочевої продукції, обсягів імпорту та експорту, а також виробництво основних видів овочевої продукції по всіх категоріях товаровиробників засноване на вивченні попиту і пропозиції за попередній період і аналізі основних факторів, що впливають на попит і пропозицію. Дослідження проведено за даними WITS, Eurostat, Державної служби статистики України.

Розрахунки показують, що світове виробництво овочевої продукції поки не може повністю задовольнити потреби населення. Тому світовий дефіцит овочів і овочевої продукції необхідно розглядати і враховувати з розрахунку загального попиту на цю продукцію. Світовий ринок овочевої продукції виглядає таким чином (рис. 1).

Розрахунок ринку овочевої продукції в Євро-

пейському союзі нами проведено на підставі норми нормативів, затверджених комітете Ради ЄС з питань сільського господарства [7].

Аналіз стану ринку овочевої продукції Європейського союзу доводить, що власне виробництво овочів у країнах ЄС також не може повністю покрити потребу населення в овочевій продукції (рис. 2).

Згідно з методикою розрахунку, затвердженої постановою КМУ, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, що відстежується в динаміці та визначається у натуральному вираженні як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення [8].

Для визначення співвідношення попиту і пропозиції нами було досліджено динаміку формування ринку овочевої продукції в Україні з урахуванням межі споживання овочів населенням на рівні науково обґрунтованих норм. Ринок овочевої продукції в Україні виглядає таким чином (рис. 3).

Ми бачимо, що насиченість ринку овочевою продукцією власного виробництва досить висока в порівнянні з потребами населення і перевищує мінімальні потреби населення у основних овочевих культурах на 20—25%. Внаслідок ембарго Росії на овочеву продукцію, в Україні спостерігаються процеси перевиробництва овочевої продукції. Це сприяє встановленню низьких відпускних цін у регіоні, до того ж через відсутність достатніх потужностей для зберігання овочів, відбувається скорочення виробництва овочів, зокрема в закритому ґрунті.

Стан ринку овочевої продукції в Харківському регіоні розрахований на основі даних головного управління статистики в Харківській області за 2012—2016 рр. і представлений у графічному вигляді (рис. 4).

На найближчу перспективу основними товаровиробниками овочів на 80—85% будуть особисті селянські господарства. Фермерські господарства поки не мають помітного впливу

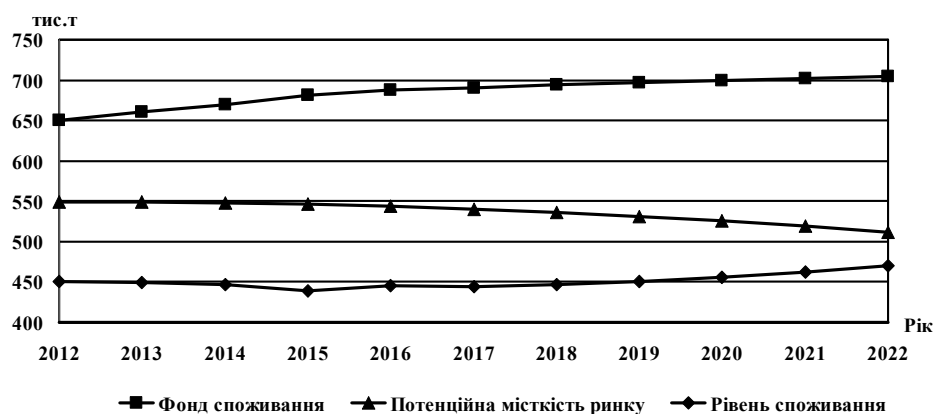

Рис. 3. Динаміка та прогноз ринку основних овочевих культур в Україні

як товаровиробники на ринку овочевої продукції. На теперішній час складне економічне становище характерне не тільки для Харківського регіону, а й для всіх регіонів України.

Але аграрні підприємства в такій економічній ситуації також не отримують належного економічного ефекту від своєї діяльності. Більш того, вони з кожним роком все більше втрачають наявний науково-технічний потенціал. Таким чином, значна кількість аграрних підприємств демонструє зниження обсягів і ефективності виробництва в них. На це вплинули результати суб'єктивних, науково необґрунтованих рішень, що є досить суперечливі до економічних законів, і практики сільськогосподарського виробництва в розвинених країнах. Водночас параметри аграрних підприємств, їх організаційна структура багато в чому прийнятні для товарного овочевого виробництва, на відміну від параметрів фермерських господарств. Потенціал науково-технічного прогресу, хоча і значно знизився, але все ж істотно перевищує розміри його у фермерських господарствах.

Стратегія інтеграції до оптового ринку овочевої продукції в аграрних підприємствах має

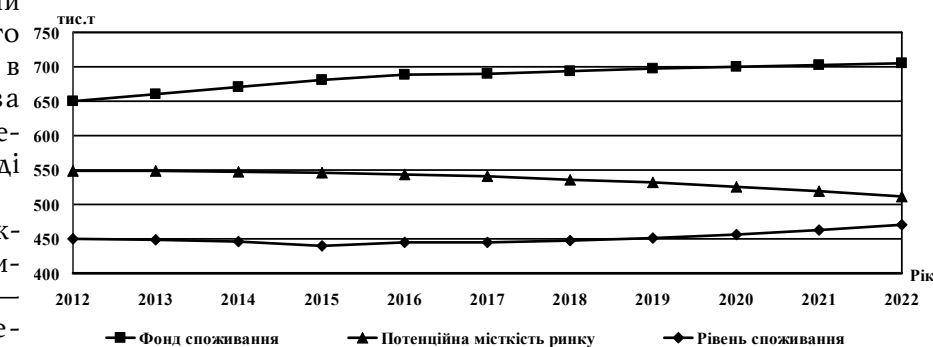

Рис. 4. Динаміка та прогноз ринку основних овочевих культур у Харківській області

здійснюватися з урахуванням особливого характеру сільського та продовольчого господарства, який надає вирішальний вплив на всю систему ринкового господарства. Суть цих особливостей полягає в такому. По-перше, попит на овочеву продукцію є відносно малоеластичний у залежності від цін, хоча всередині набору продовольчих товарів існують відмінності в рівні еластичності попиту. Саме сільськогосподарське виробництво у цілому є відносно малоеластичним, а галузь овочівництва має консервативний характер. Ціновий механізм, у такому випадку, стає нестійким і не в змозі виконувати свою головну функцію — бути регулятором попиту і пропозиції та здійснювати рівновагу на цих ринках. У зв'язку з цим необхідний зовнішній регулятор, роль якого виконує державне регулювання.

Механізм такого регулювання, досліджений багатьма економістами і полягає в такому:

- товарні інтервенції,
- прямі державні виплати для підтримки нижнього рівня ціни з метою забезпечення процесу відтворення в сільському господарстві,
- пряме втручання в сільськогосподарське виробництво, як з метою його обмеження, так і стимулювання, у залежності від умов, цілей цього виробництва.

Друга закономірність побудови аграрного ринку — умова високої потреби сільського господарства в капіталі і водночас відносно низька фондівдача. Ця умова впливає з особливостей самого аграрного виробництва.

Третя особливість полягає в підтримці рівня доходів населення, зайнятого в сільському господарстві. Виходячи з перших двох особливостей становлення аграрного ринку, закономірним явищем, у разі дії лише ринкових сил, рівень доходів аграрних підприємств буде набагато нижче рівня доходів в промисловості. У зв'язку з цим протягом довгого часу використовувалася теорія підтримки паритету цін. Однак у дійсності велика частина державних дотацій продовжує надходити великим виробникам, коли переважна частина середніх і дрібних аграрних підприємств, які виробляють кожен окремо малу кількість товарної продукції, майже не стимулюються цими субсидіями. У результаті зростала різниця в доходах, тому в цей час у більшості розвинених країн користуються принципами паритету доходів в аграрному і промисловому виробництві. У рамках реалізації стратегії інтеграції аграрних підприємств до оптового ринку овочевої продукції цей принцип повинен бути реалізований через комплекс заходів по оподаткуванню, державному

фінансуванні розвитку аграрної виробничої і ринкової інфраструктури.

Четверта особливість побудови аграрного ринку відноситься до найважливішого засобу виробництва — землі. В економічно розвинених країнах домінує принцип — незалежно від форм власності земля є загальним надбанням нації, найважливішим елементом національного багатства, а її раціональне використання — умова для нормального функціонування не тільки сільського господарства, але і всієї економіки в цілому. Виходячи з вищезазначених закономірностей функціонування аграрного ринку, які обумовлюють високу капіталомісткість сільського господарства і те, що земля є загальним надбанням нації, задля ефективної реалізації стратегії інтеграції аграрних підприємств до оптового ринку овочевої продукції держава в значній мірі повинна взяти на себе витрати з облаштування землі. Як це зроблено у провідних країнах, де введені спеціальні дотації для фермерів, які ведуть господарство в несприятливих районах, особливо гірських.

П'ята особливість визначає умови зовнішнього впливу на організацію та функціонування аграрного ринку. Це експорт овочевої продукції. Визначено необхідність і законами підтверджений аграрний протекціонізм у тих країнах, де умови економіки і сільськогосподарського виробництва гірші порівняно з іншими країнами. Розвиток власного сільського господарства у геометричній прогресії дає імпульс всьому виробництву. Так, у західних країнах на одного зайнятого в сільському господарстві шість — сім осіб в інших галузях АПК. За розрахунками Міжнародного інституту продовольчої політики, зростання виробництва сільськогосподарської продукції на 1% забезпечує на 2—3% зростання всієї економіки.

Таким чином, інтеграція аграрних підприємств до оптового ринку овочевої продукції є складним процесом і об'єктивно вимагає більш активної участі держави, для забезпечення паритету цін і надання можливості аграрним підприємствам вирішувати проблему вибору стратегії дій та законодавчо зобов'язати аграрні, торговельні і промислові підприємства створювати по всьому ланцюгу реалізації овочевої продукції сервісні та інформаційні продукти. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне організацію інтеграційних структур не тільки на рівні району, області та регіону, а й і на загальнодержавному рівні. Етапи вирішення цього завдання можна представити так:

- стабілізація цін на промислові товари для сільського господарства, з поступовим приведенням їх до співвідношення 1990 р.;

— введення пільговий податок на додану вартість на промислові товари, що надходять у галузь сільського господарства, з подальшим його відновленням до рівня 10%;

— гарантовані ціни на сільськогосподарську продукцію, які дозволили б досягти паритету з продукцією промислового походження в найближче п'ятиріччя;

— проведення щорічного моніторингу міжгалузевого цінового балансу країни на основі відповідних цінових індексів на всі види овочевої та промислової продукції, задіяної у виробництві.

ВИСНОВКИ

Вивчивши досвід економічно розвинених західних країн прийнятними для України вважаємо наступні варіанти підтримки аграрних підприємств державою. Перший варіант — це регулювання функціонування ринку сільськогосподарської продукції шляхом дотування закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію з централізованого фонду розвитку АПК, кошти в який повинні надходити в результаті відрахувань від продажу промислової продукції. Наступний варіант — це організація передачі частини функцій з переробки і організації торгівлі в сферу виробництва з тим, щоб аграрні підприємства самі переробляли значну частину своєї продукції і самі ж її реалізовували. При цьому варіанті регіональні державні структури управління повинні виділяти кошти для будівництва або оренди цехів з переробки овочевої продукції і для об'єктів торгівлі. У цьому випадку прибуток від реалізації продукції буде у аграрних підприємств. Інший варіант включає в себе організацію кооперування переробних, агросервісних, торгових і аграрних підприємств на рівні області, району. Кооперування може бути як без організації юридичної особи, так і з організацією юридичної особи. Особливо перспективна форма об'єднання — споживчі кооперативи, адже засновники, члени кооперативу, самостійно розпоряджаються отриманим доходом, уникаючи при цьому додаткового оподаткування.

Література:

1. Шубавська О.В. Інтеграційні перспективи України: переваги та ризики для аграрного сектора // Економіка України. — 2014. — № 1 (626). — С. 63—72.
2. Масленникова Н.П. Управление развитием организации. — М.: Центр экономики и маркетинга, 2002. — 304 с.
3. Малік М.Й. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 169—177.

4. Andrews A.P. (2015). Exports, imports, and economic growth in Liberia: evidence from causality and cointegration analysis // Journal of Management Policy and Practice. — 16 (3). — P. 95—109.

5. Awokuse T.O. Causality between exports, imports, and economic Growth: Evidence from transition economies // Economics Letters. — 2007. — 94. — P. 389—395.

6. Ullah S.B., Asif J. Cointegration and Causality between Exports and Economic Growth in Pakistan // European Journal of Social Sciences. — 2009. — 10(2). — P. 264—272.

7. European Commission [Офіційний вебсайт]. URL: <http://ec.europa.eu> (дата звернення: 16.04.2017).

8. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: Указ Президента України від 6 червня 2000 р. № 767/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 23. — Ст. 931.

References:

1. Shubavs'ka, O.V. (2014), "Integration prospects of Ukraine: advantages and risks for the agricultural sector", Ukraine economy, vol.1 (626), pp. 63—72.
 2. Maslennikova, N.P. (2002), Upravlenie razvitiem organizacii [Management of organization development], Centr jekonomiki i marketinga, Moscow, Russia
 3. Malik, M.J. and Shpykuliak, O.H. (2011), "Institutes and institutions in the development of the agrarian sphere of the economy", The Economy of Agro-Industrial Complex, vol. 7, pp. 169—177.
 4. Andrews, A.P. (2015), "Exports, imports, and economic growth in Liberia: evidence from causality and cointegration analysis", Journal of Management Policy and Practice, vol. 16 (3), pp. 95—109.
 5. Awokuse, T.O. (2007), "Causality between exports, imports, and economic Growth: Evidence from transition economies", Economics Letters, vol. 94, pp. 389—395.
 6. Ullah, S.B. and Asif, J. (2009), "Cointegration and Causality between Exports and Economic Growth in Pakistan", European Journal of Social Sciences, vol.10(2), pp. 264—272.
 7. European Commission (2017), available at: <http://ec.europa.eu> (Accessed: 16 april 2018).
 8. President of Ukraine (2000), "Decree "On measures to ensure the formation and functioning of the agricultural market", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 23, p. 931.
- Стаття надійшла до редакції 12.05.2018 р.